

Els dibuixos, les evocacions i el llenguatge sempre poètic de l'arqueòleg i historiador Marià Ribas i Bertran ajuden a valorar el patrimoni històric i artístic de la ciutat i són una crida ferma en favor de la seva conservació i restauració.

RECORDS DE L'ANTIC MATARÓ

Mataró, dintre del Maresme, destaca per tenir una fesomia pròpia, formada al llarg de moltes centúries, plena d'influències de cultures benefactores de pobles estrangers i marcada pel rastre de successives invasions devastadores.

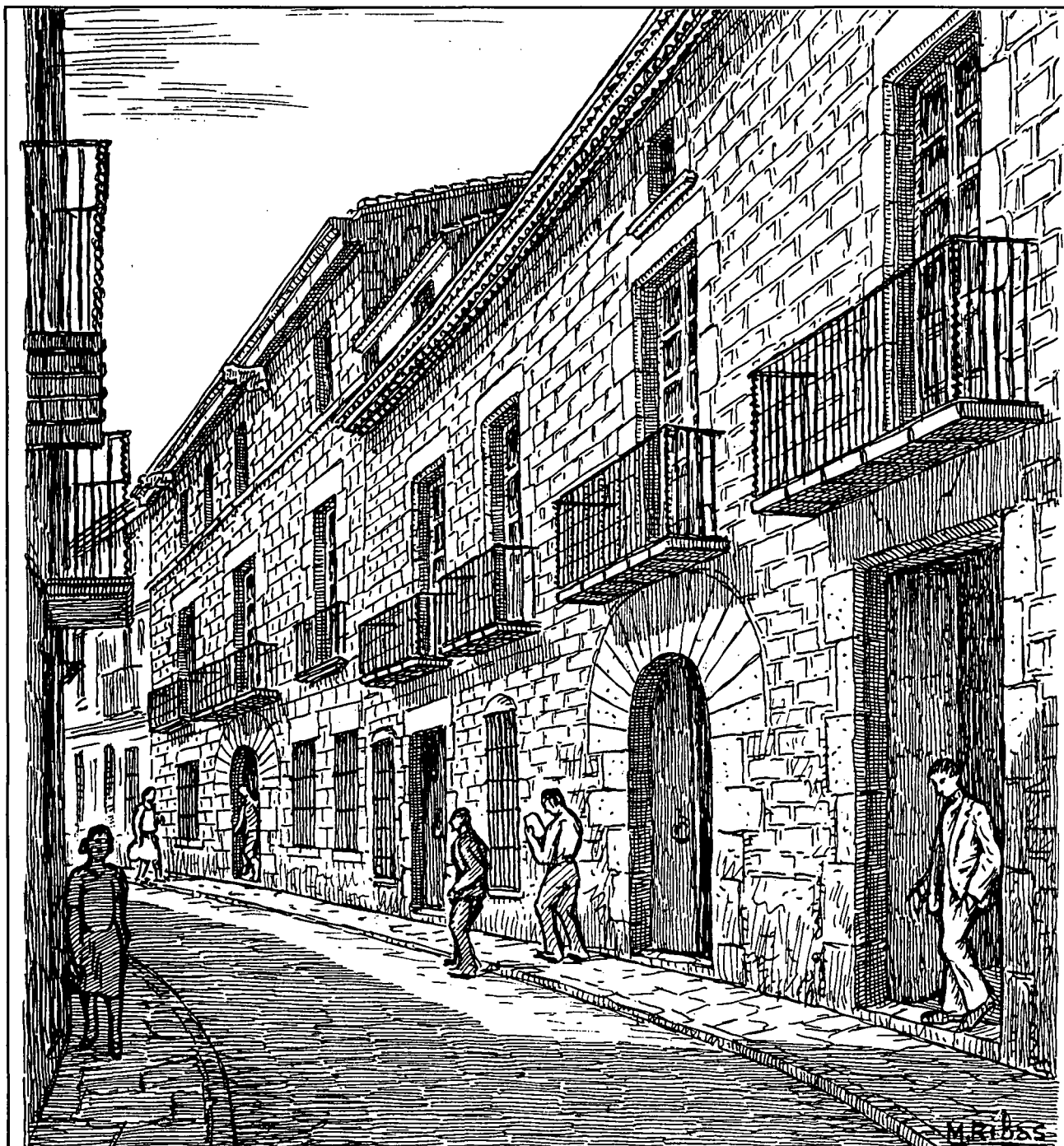
Restes diverses escampades per les muntanyes, en les planures del terreny, en les fondalades de la rodalia i en el subsòl de la pròpia ciutat, són perdurables. Els llargs períodes prehistòrics i les necròpolis i ruïnes de poblats ibèrics han conservat estris i objectes diversos. A partir de la conquesta romana les noves tècniques en les arts i en la construcció queden reflectides en les restes de les nombroses vil·les, unes de gran magnificència i altres de modèstia aparent, testimonis d'un moment d'esplendor, que continuarà amb el món paleocristià i després amb el visigòtic. L'època contempla la total ordenació del territori, la perfecta disposició dels conreus i l'establiment d'una completa xarxa de camins de comunicació entre la ciutat i les nombroses cases o vil·les del terme, dotades de coberts, corrals, magatzems i dependències pròpies per a una generosa i pròspera vida agrícola; punt central d'aquest vast panorama, arran del mar inundat de llum, una petita ciutat residencial, presidida per un temple situat en la part més visible.

D'aquesta primitiva ciutat, a poc a poc es van descobrint eloqüents vestigis de construccions, conduccions subterrànies, canalitzacions, pedres treballades, fragments escultòrics, làpides i objectes d'ús comú, enmig de sòlids fonaments de pedres, aprofundits dins de la terra verge.

La ciutat prospera durant l'imperi, gaudeix de la Pau Augústia, veu l'entrada i el triomf del cristianisme i sofreix les crueltats i destruccions de les invasions guerrerres que, a la fi, causen la total demolició de la ciutat.

Segueixen anys de desolació aclaparadora i absoluta pobresa. Però, damunt de les antigues ruïnes, quasi encara fumejant, lentament, amb l'esforç col·lectiu dels ciutadans, s'aixeca una nova població, que aprofita les desferres i les pedres calcinades del passat. Paulatinament, vencent tota mena d'obstacles, creix i prospera, amb la generosa protecció de la Ciutat Comtal, i particularment del Diocesà, i queda configurada una nova estructura urbana, que a la fi del segle XVI quedarà encerclada amb una muralla.

Abans, dintre del segle XV, s'havia iniciat un període d'expansió que, amb l'organització de les

El Carrer Nou a principis de segle. S'hi observa l'edifici del Foment, abans Teatre Principal de la Ciutat.
Dibuix Marià Ribas i Bertran.

institucions polítiques, els oficis i l'activitat marítima, conforma la vida de la, aleshores, petita vila.

Tot i amb això, la població pateix la guerra dels remences i la darrera opressió feudal, però finalment es consolida com a municipi el 1480.

Es formaran gremis, confraries i germandats a redós del temple parroquial, i amb la nova organització política vindrà el renaixement de l'economia, les

belles arts, la literatura i la consolidació de la consciència col·lectiva. La ciutat coneix una nova prosperitat que portarà un fort augment de població i noves edificacions, moltes ja fora muralla.

Als segles XVII i XVIII viurà les guerres contra el govern de Felip IV i la de Successió, però continuarà el creixement econòmic, demogràfic i edificatori.

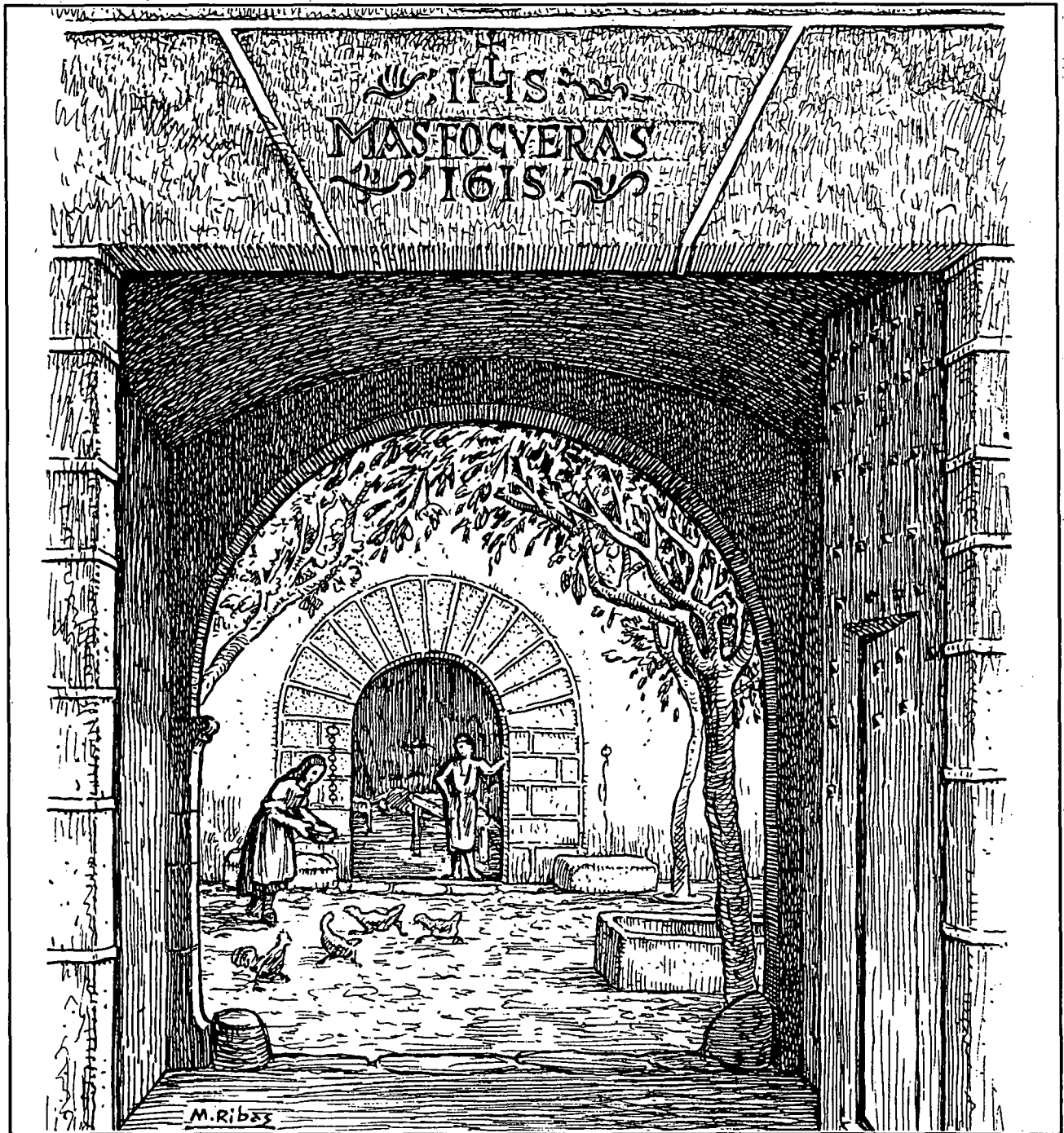

La font del Camí Fondo, amb la capella del Sant Crist d'En Fogueres. Construïda el 1789, va ésser destruïda el 1936. En el seu lloc avui hi ha una altra font. Dibuix Marià Ribas i Bertran.

Es construirà la nova Casa de la Vila en el lloc del primitiu Hospital. Els frares i les monges carmelites, els frares caputxins, els escolapis i les monges caputxines aixecaran els seus convents, fora del que fou recinte de muralla, adoptant l'arquitectura barroca pròpia del temps. S'edificaran l'actual basílica de Santa Maria i el conjunt de l'Hospital -en un indret on anteriorment havien existit uns forns de pegatambé d'arquitectura barroca.

L'edificació de noves fàbriques de sabó, de cotó, de seda, d'indianes, de veles per a embarcacions, adoberies, molins fariners, condicionaran l'obertura de nous carrers i la construcció de conjunts d'habitatges. La progressió de la vida marinera farà créixer la ciutat fins a la platja.

A la fi del segle XIX el Pla dit aleshores d'Ensanche allarga la ciutat fins a les Rondes. Però el

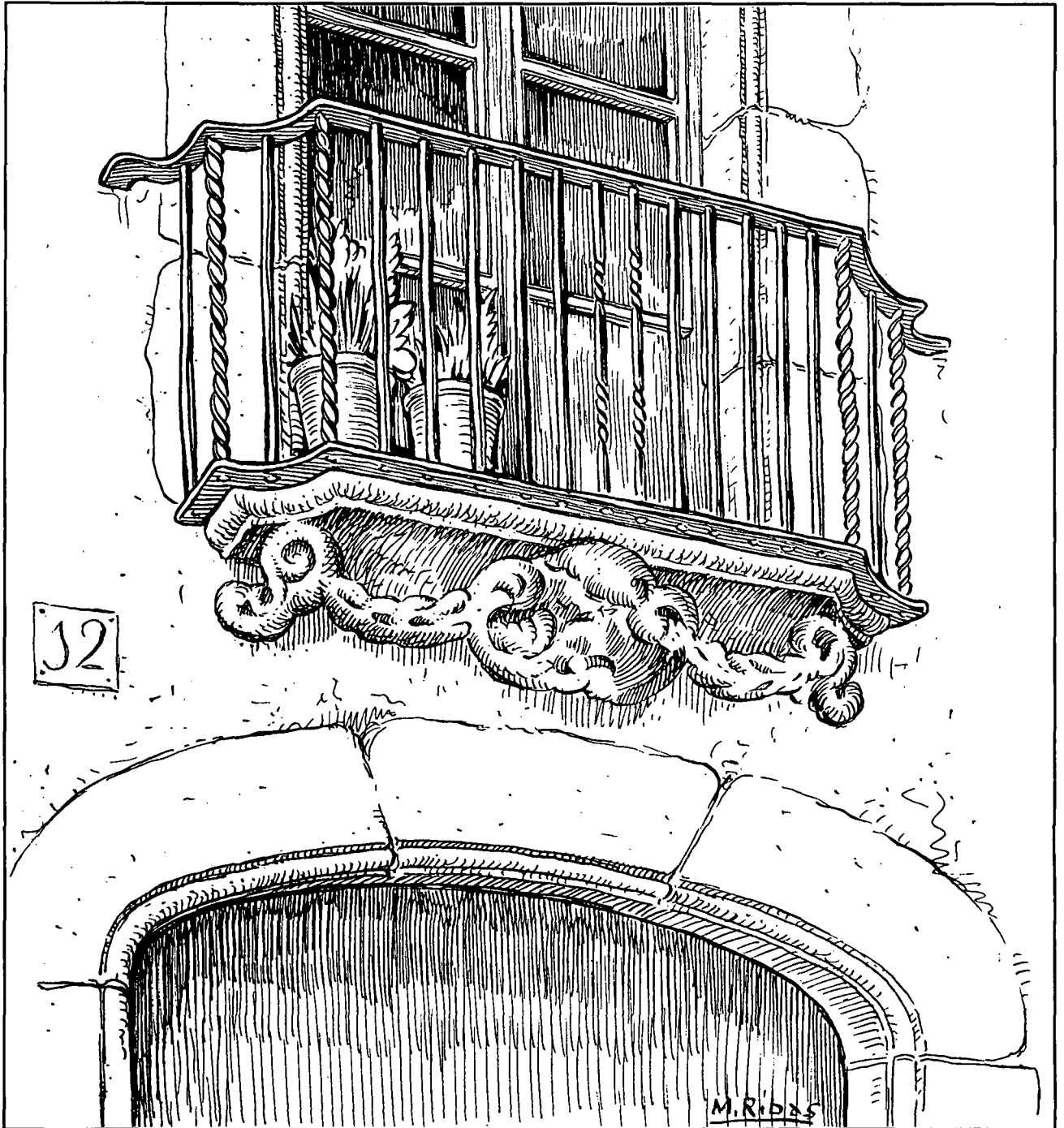
Portal d'entrada al Mas Fogueras, a l'actual Baixada d'en Massot.
Dibuix Marià Ribas i Bertran.

nucli dels vells carrers no sofreix alteracions; continuà vivint el seu ritme sense immutar-se.

* * *

Caminant sense preocupacions pels antics carrers de la ciutat, estrets, d'irregular geometria, podrem observar cases blanques de calç o decorades amb bells esgrafiats, combinats entre obertures emmarcades de nobles pedres ben treballades i aca-

baments historiats, amb cornises o ràfecs d'obra vista perfectament ajustats, com sanefes arquitectòniques que decoren les parts més altes; veurem també detalls d'ornamentació, peanyes, gerros, baranes de balcó, reixes, gelosies filigranades i vidrieres i portes bellament decorades: Trobarem altres façanes d'aparent noblesa, amb historiats finestrals d'estil gòtic, amb bells motius d'escultura i combinació de motlures. Sorprenen unes balustrades, unes galeries, brolladors senzills, altres de complicats, i tot un seguit de mani-

Balcó amb llosana de pedra esculpida en una casa de l'Havana. Desaparegut.
Dibuix Marià Ribas i Bertran.

festacions diverses d'art popular que s'han mantingut fins als nostres dies com una mena de prodigi de la llunyania, amb brots de permanència, plens de la saó reconfortant dels bells records.

I sentirem la curiositat d'esbrinar com era la vida de les persones que varen construir aquelles cases, quan el silenci dels carrers tan sols era interromput per la vibració solemne del bronze de les campanes de la parròquia; pel pas d'un carro feixuc

que, amb l'habitual calma, trepidava sobre els gastats empedrats; pels crits estridents de la quitxalla que convertia el carrer en lloc d'esbarjo; per baladrons passavolants, com el drapaire cridant draps i ferro vell o no hi ha cap pell de conill?; pel carboner, que portava una campana enganxada a la barana del carro, que mai no parava de sonar; per l'adoba-parai-gües i estanya-paelles; per les peixeteres que, amb bona cridèria, pregonaven el peix fresc, que encara belluga; pel nunci que, a toc de trompeta, feia sortir la

gent de les cases per a donar-los a conèixer el contingut d'un ban, altres notícies del municipi, o la novetat d'un espectacle extraordinari; per molts altres crits, tan sentits i repetits que, de tant sentir-los, produïen la sensació de no sentir res; i, per cloure la llista, pels pianos de manubri, escampant la música de les cançons de moda i dels cuplets. I aquí volem recomanar la lectura del llibre *Quan jo era noi*, de Ramon Salas, escrit d'una forma molt expressiva, en certs moments amb tocs d'humorisme d'una autèntica realitat. El silenci de les nits era absolut, com si fos d'un encantador ambient rural, sols interromput per la veu esmortida del sereno anunciant les hores i l'estat del temps.

Les cases d'aquests carrers eren de cós, d'un o dos pisos d'alçària, amb jardí al darrera i espaioses habitacions interiors, ocupades per una sola família. En aquesta ocasió ens excusem de passar per alt la seva descripció per la recent publicació de l'estudi aparegut al passat número 35 d'aquests Fulls, escrit pel documentat historiador local i amic nostre Manel Salicrú.

* * *

La Plaça Gran, i amb menys intensitat la Plaça Xica, han mantingut el seu primitiu caràcter, curull d'intimitat, que dona a la població una nota de flaire pairal, amb tot el sabor dels seus bons anys d'origen.

Aquestes places són com una mena de mercats a l'aire lliure, amb parades que fàcilment s'instal·len i es desfan, algunes de les quals, les més privilegiades, poden refugiar-se sota l'ombra acollidora de les velles acàcies de delicades fulles filigranades. En elles, s'hi pot trobar abundants verdures de les hortes de la rodalia, flors perfumades i temptadores fruites, i l'humil pagès, que fa acte de presència a peu dret, us ofereix la seva voluntat d'unes conserves casolanes, unes herbes perfumades del bosc, uns forcs d'alls i unes figues de moro o uns rovellons que encara tenen l'alegria i la frescor de la muntanya. Al costat seu, oques, gallines, pollastres i uns conills, nascuts i criats a les veïnes masies, i l'agradable cara femenina d'una pagesa ben endreçada que, familiarment, els ofereix amb gràcia i simpatia.

Les places i els petits carrers annexos encara mantenen avui un preminent caràcter comercial complementat amb les nombroses botigues, proveïdes de gèneres diversos, i majoritàriament regides per una família, que ve dels avis i continua de pares a fills. Són capriciosament ordenades i algunes encara

estan moblades amb un vell mobiliari, un taulell i uns prestatges de fusta, motllurats i amb esquitxos de senzills motius de decoració barroca, que mai no han estat estudiats.

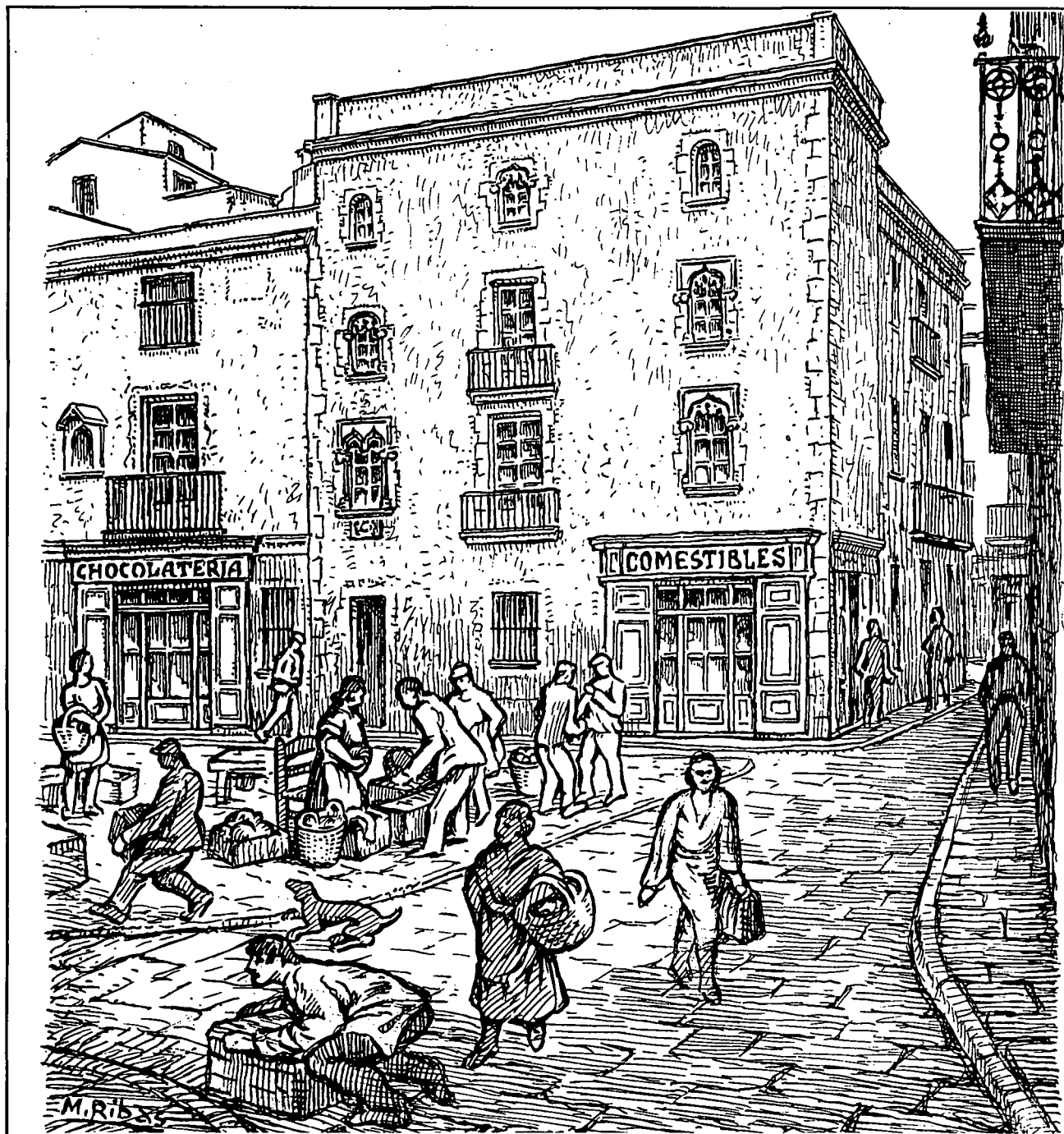
Les inquietuds que havien passat en aquell reduït clos comercial, actualment, ningú no les endevina. Aquell botiguer, que ja no existeix, podria explicar-nos les preocupacions tingudes en la contrabotiga, convertida en laboratori i obrador, on amb santa voluntat i una paciència que mai no defallia, passava hores i hores en la fabricació casolana de torrons de tota mena i confitures de fruites del temps, les de codony, introduïdes en motlles de llauna, prenent formes decoratives; per Nadal feia neules d'una a una, servint-se d'un mecanisme primitiu que duia incorporat un fogó de gas, i amb la mateixa facilitat feia aixarop de poncem i orxata d'ametlles, d'una dolçor molt refinada. Durant l'any, feia xocolata, ben perfumada de canyella, utilitzant un gros morter de bronze, que també servia per fer els torrons, i que en maniobrar-lo feia el soroll d'una gran campana, ressonant a llarga distància.

A la tarda, les places gaudien d'una quietud sorprenent, perquè les parades a l'aire lliure havien desaparegut. El botiguer ho aprofitava per torrar ametlles i cafè amb una mena de bombo molt primitiu, giravoltat a mà, i instal·lat en plena vorera, davant mateix de la botiga, perfumant l'aire de tot el veïnat. També feia paperines amb fulls de paper d'es-trassa, doblegant-los en forma triangular, que enganxava amb pastetes de farina.

La descripció que hem fet correspon a la botiga de comestibles, tal com la tenim en el record que conservem dels anys de la nostra infantesa. A l'exterior, en lloc visible, damunt de la vidriera que ocupava tot el portal d'entrada, amb gros targetó i lletres historiades es podia llegir *Drògueria, comestibles, ultramarinos*, els noms propis del temps.

La majoria de les altres botigues no feien tant d'enrenou; però era difícil de saber què passava dintre. Podem recordar la del bacallà sec o remullat, que a més tenia uns grans pots o gerres contenint abundants conserves en vinagre, olives i unes arengades en clàssica formació, uniformades amb vestit de lluentor i reflexos de plata i or que decoraven l'interior d'uns solemnes barrils circulars.

A l'estanc es podia comprar tabac, petards els dies de revetlla, vi a doll o embotellat, licors de

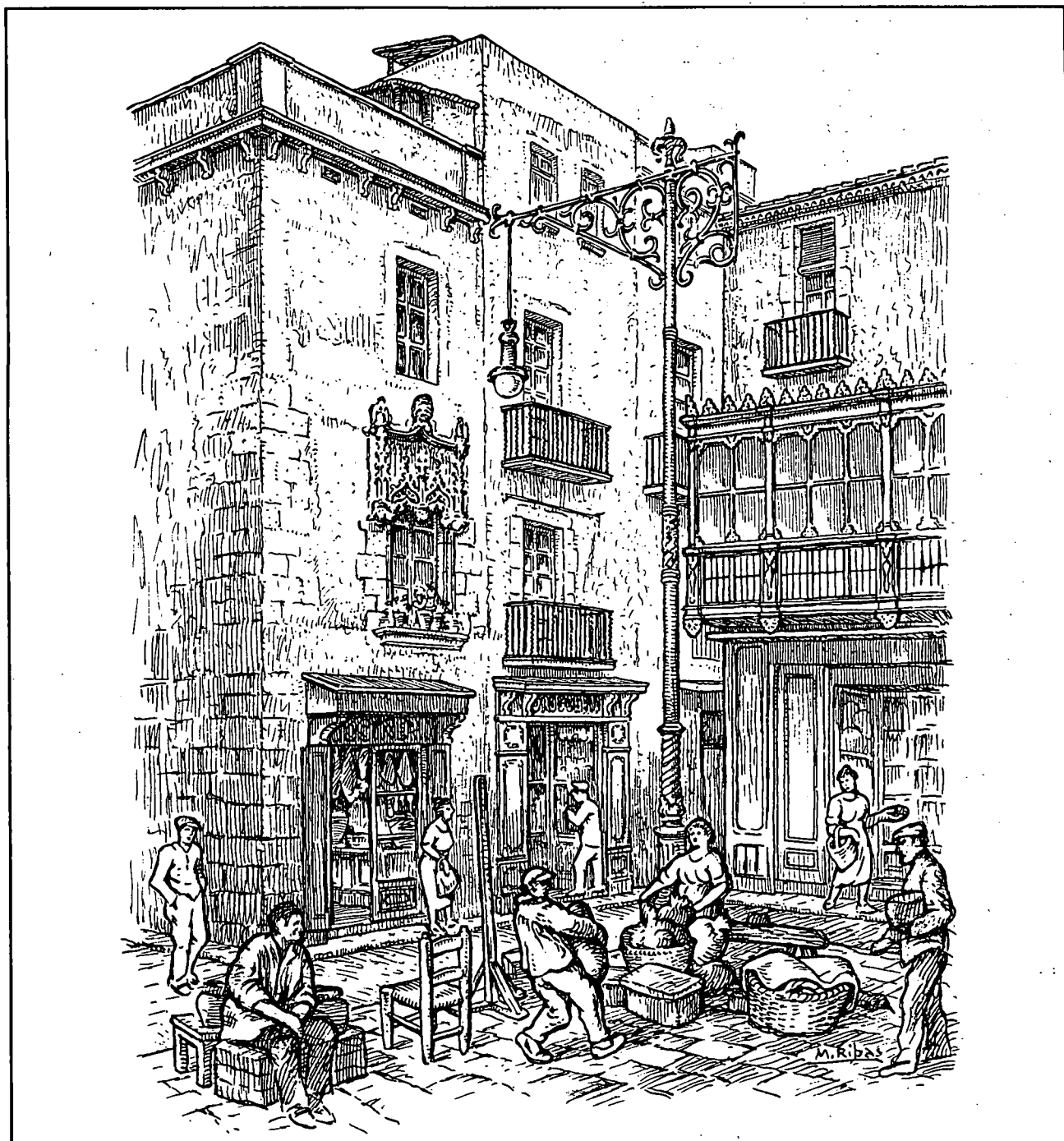
Visió de la Plaça Gran a principis de segle. S'hi observa la xocolateria Bertran i la botiga de queviures Genisans, a la cantonada amb el carrer de Don Magí. Dibuix Marià Ribas i Bertran.

totes les marques, i moltes altres coses que passem per alt.

Les pastisseries, ben proveïdes, no oblidaven cap diada de l'any. Les farmàcies feien les medicines a la vista, d'acord amb les receptes dels metges, utilitzant els productes conservats en pots de vidre o en els més típics de porcellana decorada, que venien de l'antigor, i que portaven els noms escrits en llatí. La botiga del sabó el tallava en llargues barres requadra-

des. La llibreria, que a més tenia una petita impremta, estava especialitzada en la venda de devotes estampes, llibres religiosos, rosaris i medalles, auques de rodolins, sorpreses, calcomanies i altres atractius per a la quixalla. La xocolateria era molt concorreguda de venedors i compradors a l'hora d'esmorzar.

Hi havia dues rellotgeries, que també venien joies. Tenien la botiga tan petita que, juntes, no hi cabien tres persones. Una d'elles, al carrer de Santa

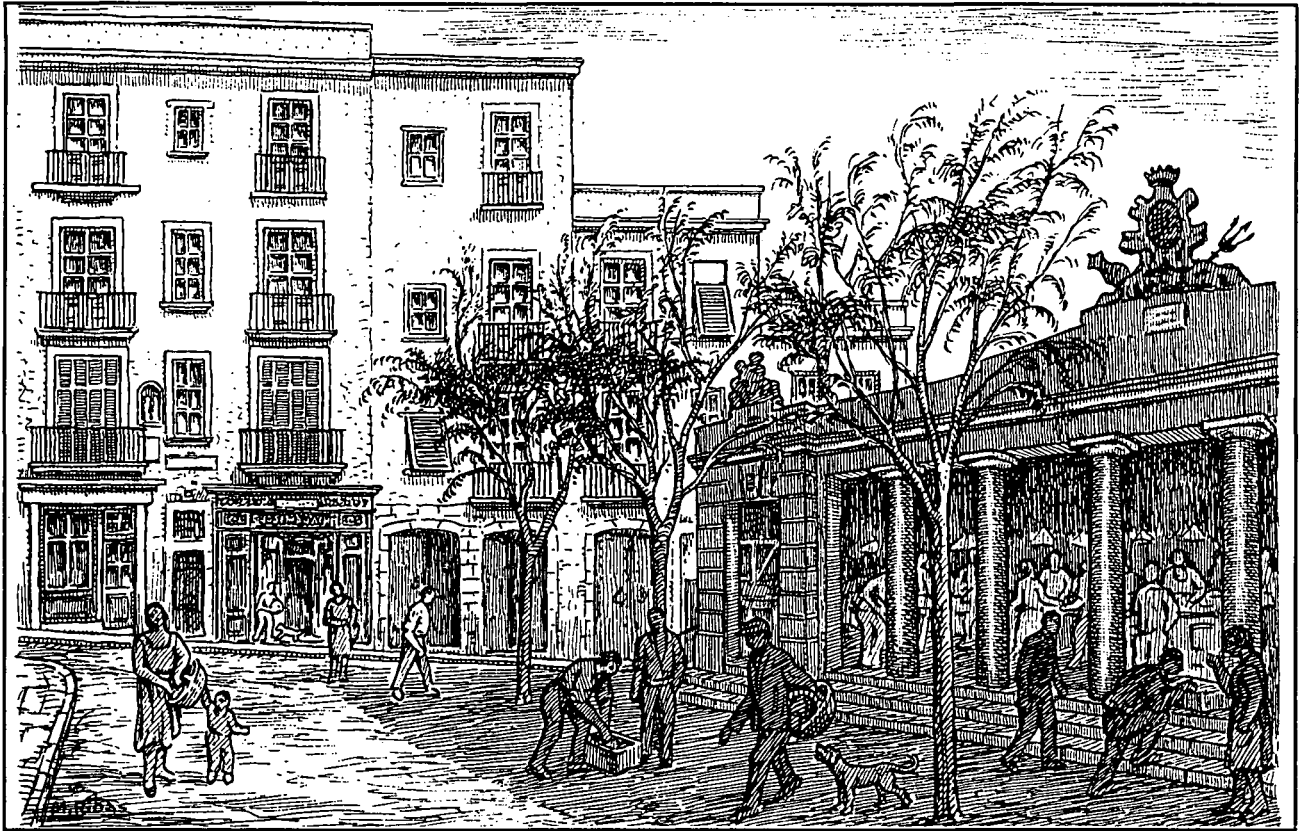
La Plaça Gran l'any 1935. S'hi pot veure la Cansaladeria Casals, l'adrogueria Antich i la botiga de robes de Can Clavell.
Dibuix Marià Ribas i Bertran.

Maria, a un costat tenia la llibreria que ja hem esmentat i a l'altre una gorristeria portada per unes senyores molt respectables, les Bonini, cognom que semblava italià, que venien gorres fetes o en feien a mida. La segona rellotgeria era a la plaça de la Peixateria, davant de l'esplèndid porxo que acollia les parades proveïdes de peixos de tota mena, acabats de sortir del mar. I no volem pas oblidar les cereries, les ferreteries, el llaurer, les botigues de roba, el sastre que feia vestits a mida, la botiga de fils i vetes. I tampoc

les fruïteries, les gallinaires, les parades de menudències, ni les carnisseries, que lluien un conjunt de bestiar de totes mides, i que omplien els taulells de marbre amb carn tallada amb ordre i pulcritud.

* * *

En el nostre recorregut per l'antic Mataró veiem també aquells tallers instal·lats a les entrades de les cases que, quan treballaven feines d'una certa enver-

La plaça de la Peixateria, amb la botiga de cafès i xocolata de Can Massuet i la merceria Mañach.
Dibuix Marià Ribas i Bertran.

gadura, ocupaven una part de la vorera del carrer, fet considerat com a cosa natural, ja que ningú no en protestava.

Recordem haver vist ferrers ocupant una part del carrer tot confeccionant les baranes de balcó i d'escala que no cabien a l'entrada. Fusters i ebenistes aprofitaven l'aire lliure per enganxar fustes amb aiguacuit. També treballava al carrer l'espardenyer, amb el seu tamboret i la tauleta inclinada que semblava un pupitre, completada amb els ressorts necessaris per a treballar el cànem. Recordem un corder, o fabricant de cordes que, no disposant d'un lloc espaiós, maniobrava a l'aire lliure, a l'Esplanada, a tot el llarg de la paret de l'horta del convent de les Caputxines, tenint la gran roda de fusta, que un vailet feia giravoltar, ben subjectada arran de la vella font que hi havia a la raconada, tocant la façana del convent.

Els terrissaires que hem conegut disposaven de terrenys de gran superfície, que permetien d'acumular l'argila, pastar-la i posar a assecat les peces tornejades feia poc. A part del forn, tenien sota cobert i en renglera uns torns de fusta d'aspecte primitiu, amb una gran roda horitzontal, que els operaris feien girar amb un peu, tot modelant pacientment, i repetint, una

llarga sèrie d'objectes que no havien alterat les formes durant molts segles.

* * *

La gent de mar es movia a la seva manera, sense barrejar-se ni preocupar-se gaire de la vida de la ciutat. Sempre de cara al mar, amb el tragí de les xarxes, cosint els forats, fent-ne de noves, tenyint-les. Fent les nanses amb joncs, treball que dominaven amb destresa. Preparant el palangre i tenint cura de la barca i del bon estat de la pintura.

Enmig d'aquest ambient, els palers i l'encarregat de la parella de bous. I els mestres d'aixa.

* * *

Com a punt final, voldríem parlar de la conservació i restauració del nucli antic de la població, que admirem com a llegat valuós dels nostres avantpassats i que hem intentat de valorar en aquestes ratlles.

Des de la dècada dels quaranta s'han confeccionat catàlegs detallats de tot el que, pel seu interès artístic o històric, mereix la seva conservació.

Sant Jaume mata-moros.
Grup escultòric a la façana de l'església de l'Hospital de Mataró.
Destruït el 1936.
Dibuix Marià Ribas i Bertran.

Ens plau recordar l'aprovació municipal del darrer catàleg, avui legalment vigent. Ben redactat i compaginat amb fotografies, fou exhibit en una dependència de la Casa de la Ciutat amb una exposició de nombroses il·lustracions que foren vistes, comentades i acceptades per un gran públic.

L'aprovació municipal representava el compromís de tenir-lo en compte i d'evitar lamentables destruccions.

Però les bones intencions, redactades en fulls de paper, no tenen cap valor positiu quan es presenta l'oportunitat de fer-les complir. El recent enderrocament de la Casa Vendrell, a la Plaça Xica, edifici del segle XVII, n'és un exemple, i també la pèrdua de l'edifici de Can Baró, a la Riera, fets que lamentem.

Dissortadament, avui és també actualitat la demolició total d'un edifici del segle XVIII, al carrer d'en Moles, número 9, amb una façana de dos cossos, totalment esgrafiada amb decoració barroca. En conservem fotografies i un dibuix publicat als Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria, núm. 22, data abril 1985.

Aquí, per no entristir el lector, donem per llesta aquesta dissortada llista de valors que anem perdent del nostre patrimoni històric i artístic. Ens agradaria que no continués.

Marià Ribas i Bertran